

ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Παπαδούδης
Νίκος Δεμερτζής

**ΕΚ
ΚΕ**

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ
ΕΦΕΥΡΩΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙ «ΔΙΚΑΙΗΣ» ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ

Ιωσήφ Μποτετζάγια*

Εισαγωγή

Τον Δεκέμβριο 2019 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε το σχέδιό της για μια «Πράσινη Συμφωνία» [Green Deal], έναν οδικό χάρτη ώστε να καταστεί η Ε.Ε. κλιματικά ουδέτερη έως το 2050. Σύμφωνα με την Επιτροπή, αυτή η «πράσινη μετάβαση» οφείλει να είναι και μια «δίκαιη μετάβαση» [just transition], δηλαδή θα (πρέπει να) εξασφαλίζει ότι τα οφέλη και τα κόστη θα διαμοιράζονται με τέτοιο τρόπο ώστε καμιά κοινωνική ομάδα να μην ευνοείται ή να επιβαρύνεται δυσανάλογα, να μην αγνοηθεί κατά τον σχεδιασμό των σχετικών πολιτικών και να μη βρεθεί σε μειονεκτική θέση από τα αποτελέσματά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, ένας από τους δύο βασικούς πυλώνες του ερευνητικού έργου JustReDI είναι η μελέτη των πολιτικών, η αξιολόγηση των μηχανισμών και η κατάθεση προτάσεων ώστε αυτή η «δίκαιη μετάβαση» να γίνει πραγματικότητα για τις ελληνικές περιφέρειες.

Η απαίτηση της Πράσινης Συμφωνίας για μετάβαση από τα ορυκτά καύσιμα σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, «αναπόφευκτα θα παραγάγει –και, σε πολλές περιπτώσεις, θα διαιωνίσει προϋπάρχουσες– ομάδες νικητών και χαμένων. Οι νικητές είναι εκείνοι που θα επωφεληθούν από καθαρότερες πηγές ενέργειας, μειωμένες εκπομπές από την απομάκρυνση ορυκτών καυσίμων και τις ευκαιρίες απασχόλησης και καινοτομίας που συνοδεύουν αυτή τη μετάβαση. Οι ηττημένοι είναι εκείνοι που θα επωμιστούν τα βάρη ή δεν θα έχουν πρόσβαση στις ευκαιρίες» (Carley & Konisky 2020: 569). Γι' αυτόν τον λόγο, βασική συνιστώσα της «δίκαιης» πράσινης μετάβασης είναι και η «ενεργειακή δικαιοσύνη».

* Ο Ι. Μποτετζάγια είναι Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Στο παρόν κείμενο μελετώνται οι απόψεις των Ελλήνων σχετικά με μία από τις πιο συνηθισμένες πολιτικές προώθησης της «ενεργειακής δικαιοσύνης», αυτής της επιδότησης των λογαριασμών ηλεκτρικού ρεύματος. Συγκεκριμένα εξετάζεται ποια δημογραφικά, βιωματικά και κοινωνικο-ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ατόμων σχετίζονται με τη αποδοχή από μέρους τους των διαφορετικών πολιτικών.

Μεθοδολογία

Παρότι όλα τα κείμενα πολιτικής για την πράσινη μετάβαση ομνύουν στο ότι αυτή πρέπει να είναι «δίκαιη», δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός ή ένα κοινά αποδεκτό πλαίσιο για την προώθηση της «δίκαιης μετάβασης» (Henry, Bazilian & Markuson, 2020). Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι η σχετική συζήτηση και έρευνα εστίασαν σε τρία διαφορετικά αντικείμενα: την «κλιματική δικαιοσύνη», την «περιβαλλοντική δικαιοσύνη» και την «ενεργειακή δικαιοσύνη». Εντελώς επιγραμματικά «η κλιματική δικαιοσύνη αφορά την κατανομή των οφελών και των βαρών της κλιματικής αλλαγής από την οπτική γωνία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· η περιβαλλοντική δικαιοσύνη στοχεύει στην ισότιμη μεταχείριση όλων των πολιτών και στη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη, την εφαρμογή και την επιβολή των περιβαλλοντικών νόμων, κανονισμών και πολιτικών· και η ενεργειακή δικαιοσύνη αναφέρεται στην εφαρμογή των δικαιωμάτων των ανθρώπων σε όλο τον κύκλο ζωής της ενέργειας» (Heffron, 2021: 10).

Ήδη από τα πρώτα επιστημονικά άρθρα, στις αρχές της δεκαετίας του 2010, που ασχολήθηκαν με την «ενεργειακή δικαιοσύνη», αυτή συνδέθηκε με την έννοια της δίκαιης «διανομής» των κερδών και των ζημιών. «Η ενεργειακή δικαιοσύνη προσπαθεί να εφαρμόσει βασικές αξίες δικαιοσύνης [justice], [προσπαθεί να εφαρμόσει] το δίκιο [fairness] στην προφανή αδικία [που υφίστανται] άνθρωποι που δεν έχουν την ενέργεια που είναι απαραίτητη για να συντηρήσει τη ζωή τους, ... οι ενεργειακά καταπιεσμένοι φτωχοί» (Guruswamy, 2010· η έμφαση δική μου). Εκτοτε, αυτή η αρχή της «διανεμητικής δικαιοσύνης» [distributional justice], δηλαδή η αρχή ότι καμιά κοινωνική ομάδα δεν επιβαρύνεται δυσανάλογα ή δεν αποκλείεται από τα οφέλη, βρίσκεται στον σκληρό πυρήνα των χαρακτηριστικών που πρέπει να έχει μια «δίκαιη μετάβαση» – μαζί με τη «διαδικαστική δικαιοσύνη» [procedural justice], η οποία απαιτεί ότι όλοι οι πολίτες έχουν ισότιμη συμμετοχή στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, και τη «δικαιοσύνη της αναγνώρισης» [recognition justice], η οποία ζητά την εξάλειψη ιστορικών και υπαρχουσών ανισοτήτων (Heffron, 2021).

Όμως, όπως επισημαίνουν οι van Uffelen, Taebi & Pesch (2024: 1), δεν είναι καθόλου «προφανή[ς] αδικία» το ότι κάποιιοι δεν μπορούν να καλύψουν τις ενεργειακές τους ανάγκες, καθώς «διαφορετικές ομάδες ανθρώπων μπορούν να διαφωνούν για το ... πώς μοιάζει μια δίκαιη κατανομή ωφελημάτων και βαρών». Γι' αυτόν τον λόγο, το μέτρο, παραδείγματος χάρη, να επιδοτηθούν οι λογαριασμοί ηλεκτρικού ρεύματος της Χ ομάδας πολιτών ώστε αυτοί να μην επωμιστούν το πλήρες κόστος από την απο-ανθρακοποίηση του ενεργειακού τομέα, κρίνεται ως (ενεργειακά) «δίκαιο» ή «άδικο» ανάλογα με το κανονιστικό πλαίσιο δικαιοσύνης το οποίο ενστερνίζεται κάποιος, ανάλογα με την απάντηση που δίνει στο γενικότερο ερώτημα «το μέτρο Α είναι δίκαιο εάν _____ ». Δεδομένου ότι είναι «πιθανόν να υπάρχουν διαφορετικές –και ασυμβίβαστες– ιδέες περί δικαιοσύνης οι οποίες μπορούν να υποστηριχθούν ηθικά, [και] οι οποίες οδηγούν σε διαφορετικά κανονιστικά συμπεράσματα ή προτάσεις πολιτικής» (van Uffelen, Taebi & Pesch, 2024: 5), είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ποιες «αρχές περί δικαίου» [justice principles] ενστερνίζονται οι πολίτες και πώς αυτές σχετίζονται με συγκεκριμένα δημογραφικά, κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά ή αξιακά τους χαρακτηριστικά.

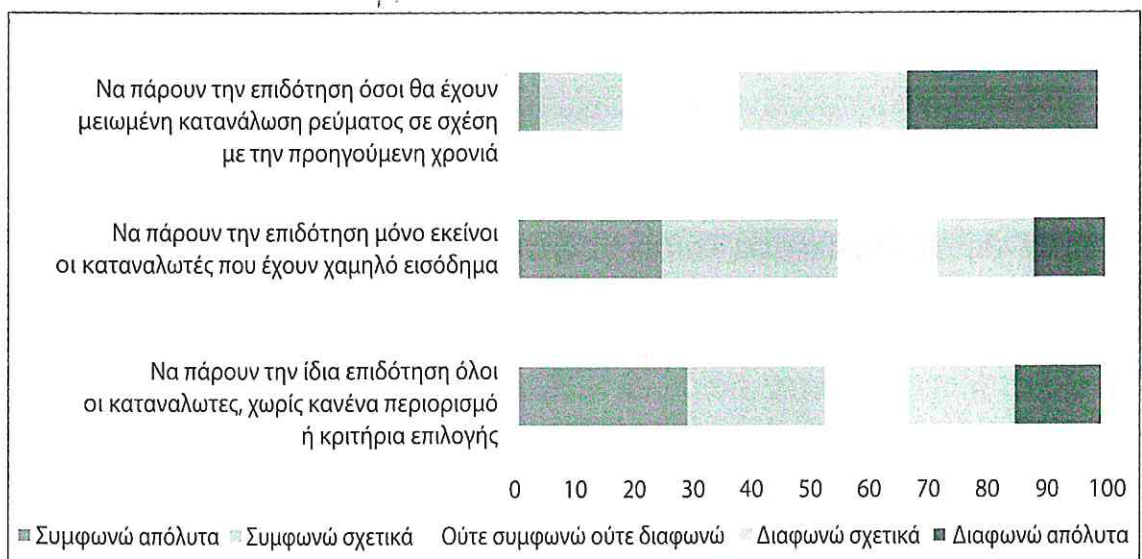
Έχοντας αυτό κατά νου, στην παρούσα μελέτη εξετάζονται τρεις παραλλαγές της πολιτικής να επιδοτηθούν οι λογαριασμοί ηλεκτρικής ενέργειας των νοικοκυριών, ως μέτρο αντιμετώπισης των αρνητικών παρενεργειών της πράσινης μετάβασης. Παρότι αυτή δεν είναι η μοναδική, ίσως μάλιστα ούτε και η πιο ουσιαστική, διάσταση της «ενεργειακής δικαιοσύνης», είναι σίγουρα αυτή που αφορά το σύνολο των πολιτών και γι' αυτόν τον λόγο επλέχθηκε. Οι τρεις παραλλαγές που εξετάζουμε βασίζονται στην Κλίμακα Βασικών Προσανατολισμών Κοινωνικής Δικαιοσύνης [Basic Social Justice Orientations Scale, BSJO] η οποία μετρά διαφορετικές διαστάσεις ή «αρχές περί δικαίου» (Hülle, Liebig & May, 2018: 668). Οι «αρχές» στις οποίες θα εστιάσουμε είναι «η Ισότητα [Equality]: [...] η κατανομή των ωφελειών και των βαρών είναι δίκαιη αν ο καθένας έχει το ίδιο μερίδιο...· η Ισοτιμία [Equity]: [...] η κατανομή των ωφελειών και των βαρών είναι δίκαιη αν αυτά κατανέμονται σύμφωνα με την τρέχουσα συνεισφορά και προσπάθεια του καθενός· [και...] η Ανάγκη [Need]: [...] τα οφέλη κατανέμονται ανάλογα με τις ατομικές ανάγκες του καθενός» (στο ίδιο).

Σχετικά, λοιπόν, στους συμμετέχοντες στην πανελλαδική έρευνα του JustReDI τέθηκε το εξής ζήτημα: «Η “ενεργειακή μετάβαση” στη χώρα μας μπορεί να αυξήσει κι άλλο τις τιμές στο ρεύμα. Παρακάτω πείτε μας τη γνώμη σας για πιθανές μελλοντικές επιδοτήσεις του κράτους στους λογαριασμούς του ρεύματος» (Παπαδούδης, Δεμερτζής κ.ά., 2025). Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να υποδείξουν πόσο «δίκαιη» θεωρούσαν μια σειρά από πιθανές πολιτικές/παρεμβάσεις, καταγράφοντας την άποψή τους σε μία πενταβάθμια κλίμακα όπου

το «1» σήμαινε «Συμφωνώ απόλυτα» και το «5» «Διαφωνώ απόλυτα», ενώ υπήρχε και η επιλογή «Δεν γνωρίζω/ Δεν απαντώ». Οι προτεινόμενες πολιτικές, οι οποίες είναι ουσιαστικά μεταφορά των σχετικών ερωτήσεων της κλίμακας ΒJO σε θέματα ενεργειακής δικαιοσύνης ήταν οι εξής (σε παρένθεση η «αρχή δικαιοσύνης» με την οποία σχετίζονται): (α) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την ίδια επιδότηση όλοι» (Ισότητα)· (β) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» (Ανάγκη)· (γ) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την επιδότηση μόνο όσοι θα έχουν μειωμένη κατανάλωση ρεύματος σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά» (Ισοτιμία).

Αποτελέσματα

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1, υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την αποδοχή της κάθε πολιτικής. Οι πολιτικές που σχετίζονται με τις αρχές δικαιοσύνης της «ισότητας» και της «ανάγκης» έχουν ευρεία αποδοχή (άνω του 50% των ερωτώμενων συμφωνούν (απόλυτα και σχετικά) ότι είναι «δίκαιες») και η κατανομή των απαντήσεων είναι παρόμοια (Wilcoxon signed-rank test, $p > 0,05$). Αντίθετα, λιγότερο από το 20% των ερωτώμενων θεωρούν ως «δίκαιη» την πολιτική που βασίζεται στην αρχή της «ισοτιμίας» (να επιβραβευτεί κάποιος ανάλογα με τα αποτελέσματα των προσπαθειών του).

Γράφημα 1. «Η «ενεργειακή μετάβαση» στη χώρα μας μπορεί να αυξήσει κι άλλο τις τιμές στο ρεύμα. Πείτε μας τη γνώμη σας για πιθανές μελλοντικές επιδοτήσεις του κράτους στους λογαριασμούς του ρεύματος». «Το δίκαιο είναι...» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά πολιτική

Πηγή: Ερωτήσεις 3.9.1, 3.9.2 & 3.9.3.

Επίσης υπάρχουν πολύ μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των ελληνικών περιφερειών αναφορικά με το αν ποια πολιτική θεωρείται «δίκαιη» (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Συμφωνώ σχετικά/απόλυτα ότι: (α) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την ίδια επιδότηση όλοι» (ισότητα)· (β) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» (ανάγκη)· (γ) «Το δίκαιο είναι να πάρουν την επιδότηση μόνο όσοι θα έχουν μειωμένη κατανάλωση ρεύματος σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά» (ισοτιμία) – % ανά Περιφέρεια

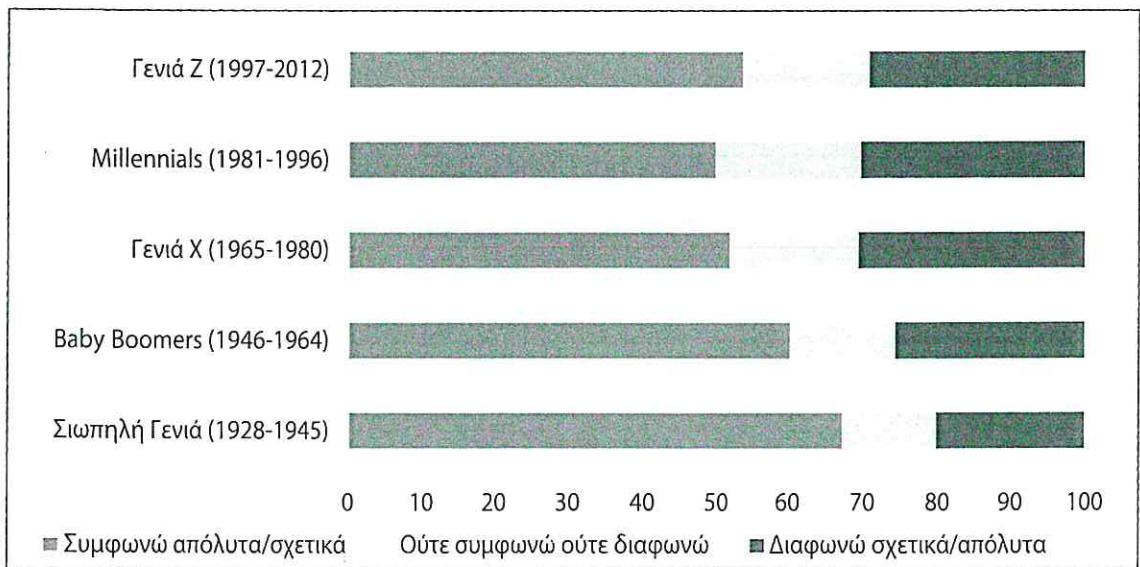
	Ισότητα	Ανάγκη	Ισοτιμία
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	52,9	21,1	2,6
Κεντρικής Μακεδονίας	43,6	67,9	19,6
Δυτικής Μακεδονίας	35,8	68,1	14,2
Ηπείρου	37,4	56,8	10,3
Θεσσαλίας	54,6	52,4	29,4
Ιονίων Νήσων	38,5	65,4	28,1
Δυτικής Ελλάδας	61,8	58,6	7,0
Στερεάς Ελλάδας	79,2	36,6	5,8
Πελοποννήσου	41,8	65,1	23,9
Αττικής	59,3	49,3	14,9
Βορείου Αιγαίου	25,8	72,0	31,2
Νοτίου Αιγαίου	60,4	46,3	26,0
Κρήτης	37,4	72,0	47,2

Πηγή: Ερωτήσεις 1.1, 3.9.1, 3.9.2 και 3.9.3

Σε αντιστοιχία με παρόμοιες έρευνες σε άλλες χώρες, εξετάσαμε τη διμετάβλητη συσχέτιση δημογραφικών (φύλο, ηλικιακή ομάδα, εκπαιδευτικό επίπεδο, επαγγελματική κατάσταση) και βιωματικών (οικονομική κατάσταση και εμπειρία ενεργειακής φτώχειας) παραγόντων με τον βαθμό υποστήριξης κάθε μιας από τις τρεις ενεργειακές πολιτικές. Επιπλέον, εξετάστηκε και η συσχέτιση με έναν κοινωνικο-ψυχολογικό παράγοντα, την αίσθηση ατομικής ευθύνης για την κλιματική αλλαγή.

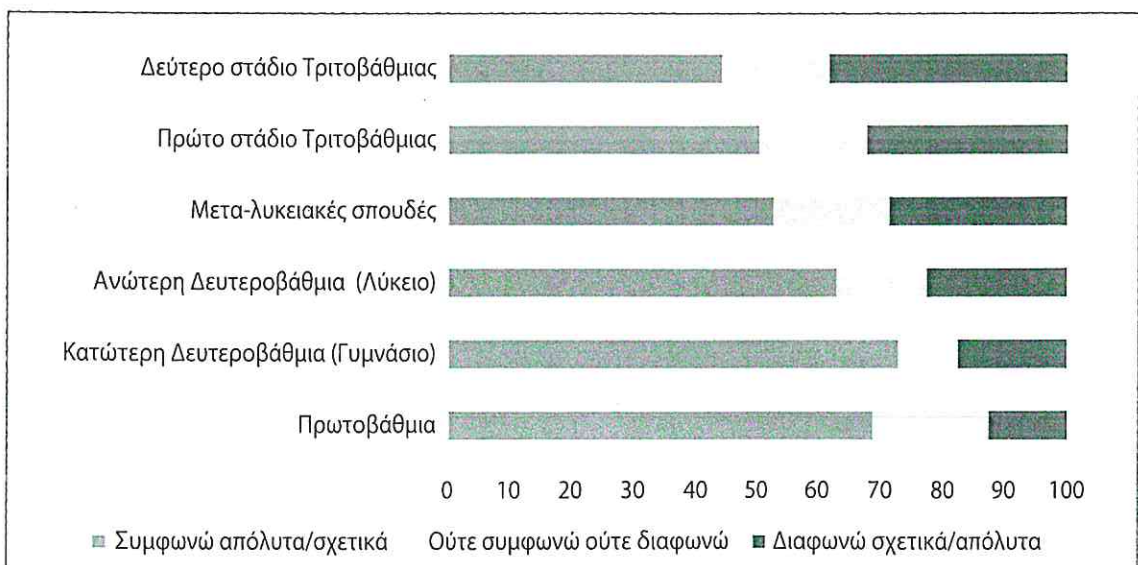
Ένα βασικό εύρημα είναι ότι οι περισσότεροι παράγοντες έχουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις τρεις πολιτικές, αν και σε όλες τις περιπτώσεις η σχέση αυτή είναι πολύ ασθενής. Πιο συγκεκριμένα, το φύλο των ερωτώμενων δεν βρέθηκε να συσχετίζεται με τον βαθμό υποστήριξης (ή μη) κάποιας από τις τρεις πολιτικές. Αντίθετα, η ηλικιακή ομάδα και το μορφωτικό επίπεδο συσχετίζονται θετικά με την άποψη ότι «το δίκαιο είναι να πάρουν επιδότηση στο ηλεκτρικό ρεύμα μόνο οι καταναλωτές με χαμηλό εισόδημα» (Kendall's

tau test) (Γραφήματα 2 & 3). Αντίστοιχες διαφορές βρέθηκαν και για την «επαγγελματική κατάσταση», με τους «οικονομικά μη ενεργούς πολίτες» να συμφωνούν ότι αυτό είναι «δίκαιο» σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους «απασχολούμενους» (Kruskal-Wallis H) (Γράφημα 4).

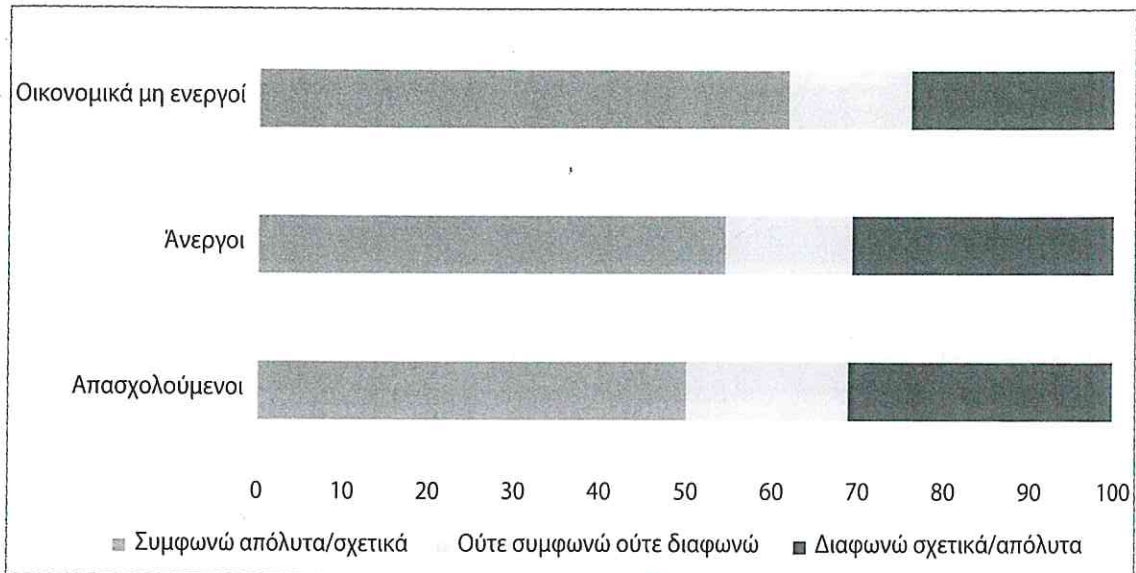
Γράφημα 2. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» – Συμφωνία-Διαφωνία % ανά γενιά

Πηγή: Ερώτηση 1.8. generated και 3.9.2.

Γράφημα 3. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά εκπαιδευτικό επίπεδο

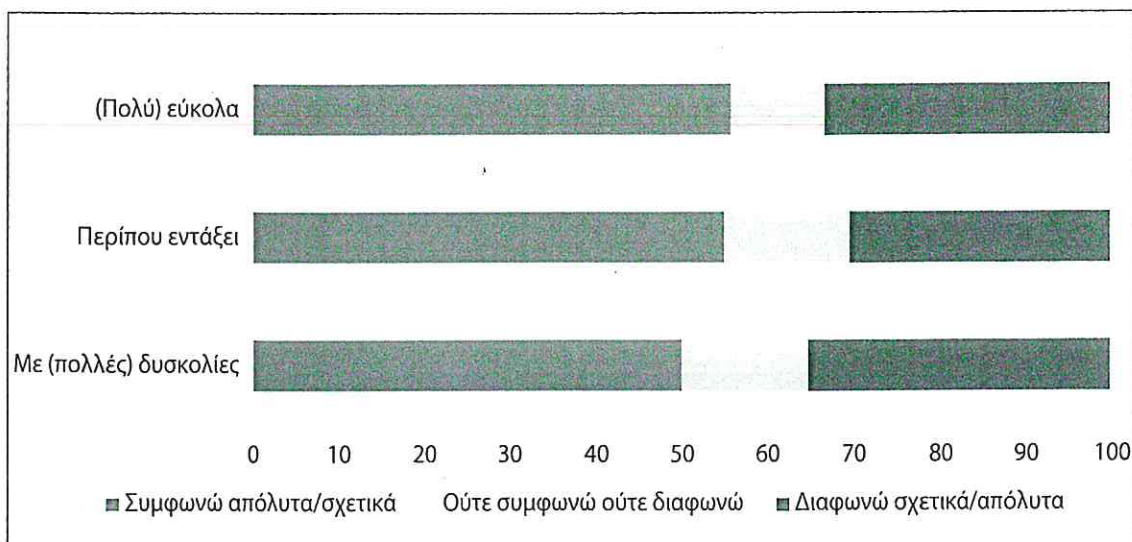
Πηγή: Ερώτηση 1.8 generated και 3.9.2

Γράφημα 4. «Το δίκαιο είναι ... να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά κατηγορία απασχόλησης
 Πηγή: Ερώτηση 1.9 generated και 3.9.2

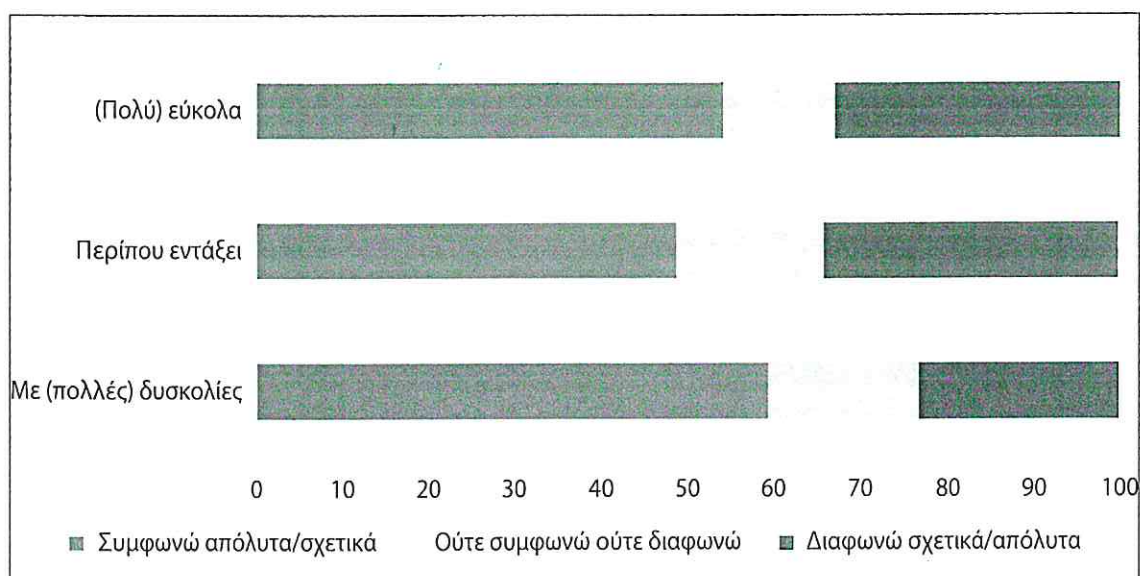
Ως προς τους βιωματικούς παράγοντες, η αίσθηση οικονομικών δυσκολιών συσχετίζεται αρνητικά με την άποψη που θεωρεί «δίκαιη» την επιδότηση προς όλους και θετικά με αυτή που υποστηρίζει ότι «δίκαιο» είναι να πάρουν το όποιο επίδομα μόνο όσοι έχουν χαμηλό εισόδημα (Kendall's tau test) (Γραφήματα 5 & 6). Από την άλλη πλευρά, όσοι έχουν αναγκαστεί να ανεχθούν είτε το κρύο είτε τη ζέστη τους τελευταίους 12 μήνες για να εξοικονομήσουν χρήματα και να κρατήσουν τα έξοδα τους χαμηλά (Ερωτήσεις 2.4 και 2.5) συμφωνούν περισσότερο ότι δίκαιο είναι να πάρουν όλοι οι καταναλωτές την ίδια επιδότηση όπως και να πάρουν την επιδότηση μόνο όσοι έχουν χαμηλά εισοδήματα (Chi-square test).

Τέλος, όσον αφορά τον ρόλο της προσωπικής ευθύνης για την κλιματική αλλαγή, η αποδοχή υψηλότερου μεριδίου ευθύνης συσχετίζεται με μεγαλύτερη διαφωνία στο να λάβουν την όποια επιδότηση μόνο τα χαμηλά εισοδήματα («αρχή της ανάγκης») καθώς και με μεγαλύτερη συμφωνία στο να τη λάβουν όσοι καταφέρουν να μειώσουν την κατανάλωση τους («αρχής της ισοτιμίας») (Kendall's tau test) (Γραφήματα 7 & 8).

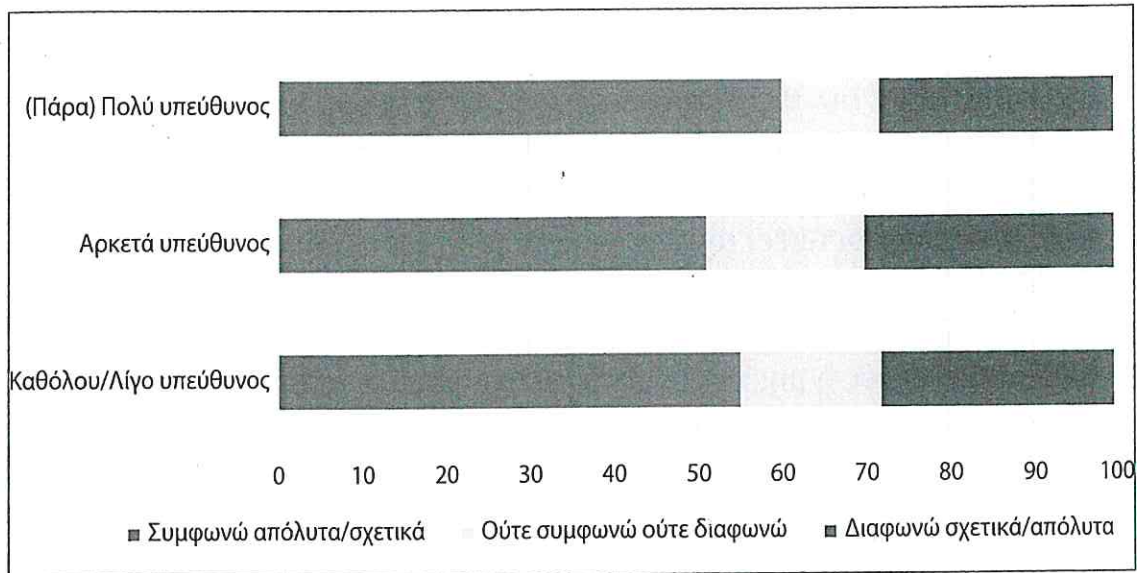
Γράφημα 5. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την ίδια επιδότηση όλοι οι καταναλωτές, χωρίς κανένα περιορισμό ή κριτήρια επιλογής» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά κατηγορία απάντησης στην ερώτηση: «Σκεπτόμενος/η το συνολικό μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού σας, θα λέγατε ότι η οικογένειά σας καταφέρνει να τα βγάλει πέρα...».

Πηγή: Ερωτήσεις 2.1 και 3.9.1.

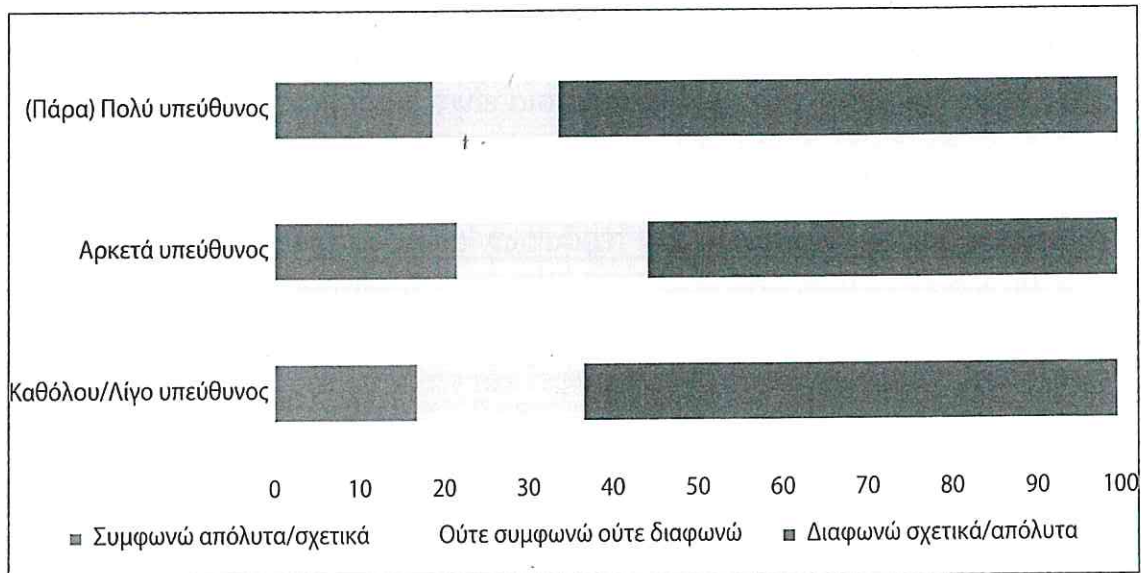

Γράφημα 6. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά κατηγορία απάντησης στην Ερώτηση: «Σκεπτόμενος/η το συνολικό μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού σας, θα λέγατε ότι η οικογένειά σας καταφέρνει να τα βγάλει πέρα...»

Πηγή: Ερωτήσεις 2.1 και 3.9.2.

Γράφημα 7. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την επιδότηση μόνο εκείνοι οι καταναλωτές που έχουν χαμηλό εισόδημα» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά κατηγορία απάντησης στην Ερώτηση: «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ευθύνεστε προσωπικά για την κλιματική αλλαγή;»
 Πηγή: Ερωτήσεις 3.5 και 3.9.2.

Γράφημα 8. «Το δίκαιο είναι... να πάρουν την επιδότηση μόνο όσοι θα έχουν μειωμένη κατανάλωση ρεύματος σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά» – Συμφωνία-Διαφωνία (%) ανά κατηγορία απάντησης στην ερώτηση: «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ευθύνεστε προσωπικά για την κλιματική αλλαγή;»
 Πηγή: Ερωτήσεις 3.5 και 3.9.3.

Συμπεράσματα

Το έργο JustReDI φιλοδοξεί να καταλήξει σε στοχευμένες προτάσεις πολιτικής που θα προωθήσουν μια πράσινη, δίκαιη και συμπεριληπτική μετάβαση στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει από τα πρώτα αποτελέσματα, οι Έλληνες έχουν πολλές (και διαφορετικές) αντιλήψεις για το τι είναι «δίκαιο» στην πράσινη μετάβαση, και η κάθε μία σχετίζεται με διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά και εμπειρίες τους. Η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το αν είναι κάποιος οικονομικά ενεργός ή μη, τα βιώματα οικονομικής ανασφάλειας και ενεργειακής φτώχειας, αλλά και το προσωπικό αίσθημα ευθύνης για την κλιματική αλλαγή, όλα σχετίζονται με το κατά πόσο μια συγκεκριμένη πολιτική θεωρείται ως ενεργειακά δίκαιη. Γνωρίζοντας δε αυτές τις σχέσεις η ομάδα του JustReDI θα μπορέσει να προτείνει παρεμβάσεις και μέτρα τα οποία θα έχουν μεγαλύτερη νομιμοποίηση και κοινωνική αποδοχή.

Τα πρώτα αυτά αποτελέσματα υποδεικνύουν και τις κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθήσει η περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων μας. Αφενός, και δεδομένου ότι οι έλληνες πολίτες δεν υιοθετούν μόνο μία ενεργειακή πολιτική ως «δίκαιη» απορρίπτοντας όλες τις άλλες εναλλακτικές (βλ. Γράφημα 1), θα πρέπει να μελετηθεί πώς οι τρεις βασικές «αρχές δικαιοσύνης» (ισότητα, ανάγκη και ισοτιμία) συνδυάζονται ώστε να δημιουργήσουν διακριτά «προφίλ ενεργειακής δικαιοσύνης», καθώς και ποια είναι τα δημογραφικά, βιωματικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του καθενός από αυτά. Αφετέρου, πρέπει να εξεταστεί ποια από αυτά τα προφίλ είναι κυρίαρχα σε κάθε μία από τις ελληνικές περιφέρειες. Δεδομένων των τεράστιων αποκλίσεων ως προς τον βαθμό υποστήριξης κάθε μίας ενεργειακής πολιτικής ανά περιφέρεια (βλ. Πίνακα 1), είναι φανερό ότι το τι συνιστά μια «δίκαιη πράσινη μετάβαση» έχει και χωρική διάσταση, η οποία οφείλει να καταγραφεί και να αξιολογηθεί με λεπτομέρεια ώστε να σχεδιαστούν στοχευμένες παρεμβάσεις ανά περιφέρεια.

Βιβλιογραφία

- Carley, S. & Konisky, D.M. (2020). "The justice and equity implications of the clean energy transition", *Nature Energy*, 5(8): 569-577. Available at: <https://doi.org/10.1038/s41560-020-0641-6>.
- Guruswamy, L. (2010). "Energy Justice and Sustainable Development", *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* [Preprint]. Available at: <https://scholar.law.colorado.edu/faculty-articles/231>.
- Heffron, R.J. (2021). *Achieving a Just Transition to a Low-Carbon Economy*. Palgrave Macmillan. Available at: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-89460-3>.

- Henry, M.S., Bazilian, M.D. & Markuson, C. (2020). “Just transitions: Histories and futures in a post-COVID world”, *Energy Research & Social Science*, 68: 101668. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101668>.
- Hülle, S., Liebig, S. & May, M.J. (2018). “Measuring Attitudes toward Distributive Justice: The Basic Social Justice Orientations Scale”, *Social Indicators Research*, 136(2): 663-692. Available at: <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1580-x>.
- Παπαδούδης, Γ., Δεμερτζής, Ν., Αβράμη, Λ., Γεωργιάδης, Θ., Θεοφίλη, Α., Καπέλλα, Α., Κονδύλη, Δ., Λιναρδής, Α., Στάκος, Χ., Χατζηγιάννη, Α. (2025). *Η Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση στην Ελλάδα: Έκθεση Ερευνητικών Αποτελεσμάτων*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.
- van Uffelen, N., Taebi, B. & Pesch, U. (2024). “Revisiting the energy justice framework: Doing justice to normative uncertainties”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 189: 113974. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2023.113974>.

